

P. van IJZENDORN

D E

G O U D K U S T.



In 'S GRAVENHAGE en te AMSTERDAM,
BIJ DE GEBROEDERS VAN CLEEF,

1 8 1 5.

V O O R B E R I G T.

Deze bladen, tot bijzonder gebruik zamengesteld, beoordeeld zijnde als eene meerdere algemeenmaking te verdienen, zoo worden dezelve, na dat de steller hier toe van een' aanzienlijken kant bij herhaling was aangespoord, aan het geacht publiek, zediglijk aangeboden.

BEKNOPT OVERZIGT

van de aangelegenheden betrekkelijk de kust van Guinea, en aldaar van de Goudkust in het bijzonder, bij zamentrekking van het geen deswege door de geloofwaardigste, zoo oude als nieuwe schrijvers, in gedrukte werken en onuitgegeven memo-rien, alles met plaatselijke kennis van zaken, eenpariglijk ge- getuigd en bevestigd is gewor- den.

§ 1

Volgens HUBNER's Geographie. is *Guinea* buiten tegenspraak een der vruchtbaarste landen van geheel *Afrika*.

In der daad, alle schrijvers, welke met plaatselijke kennis van deze kust gewag maken, komen overeen ten aanzien van den rijkdom van allerlei heilrijk boom- veld- en plantgewas, hetwelk in dat Gewest, als in het wilde groeit, en voorspoedig kan worden aangekweekt uit andere Gewesten van tusfchen de keerkringen, voor zoo verre zulks hier niet oorspronkelijk mogte gevonden worden.

Om niet te uitvoerig te zijn, zullen wij ons meer bijzonder bepalen tot de *Goudkust*, en wel voornamelijk tot het bovenste gedeelte van dezelve.

§ 2

De *Goudkust*, welke de *Tandkust* ten weste, en de *Slavenkust* ten oosten heeft, verdeelt zich in de boven- en beneden *Goudkust*, liggende ongeveer 5 gr. N. Breedte.

De boven *Goudkust* (zonder daar bij te rekenen het landschap *Apollonia*, alwaar alleen de *Engelsche* Natie een fort bezit) bepaalt zich van ons fort ST. ANTHONY te *Axim* tot het Hoofd-kasteel ST. GEORGE *d'Elmina*:

De *beneden-Goudkust* strekt zich uit van daar tot ons fort CREVECOEUR te *Accra*.

De geheele uitgestrektheid van deze beide gedeelten kan, langs de zee, begroot worden op 60 uren, liggende het Hoofd-kasteel *d'Elmina* na genoeg in het midden.

§ 3.

In het algemeen, en meer bijzonder van de *boven-Goudkust*, kan gezegd worden, dat de ligging onzer Vastigheden, ruim zoo nabij is aan de Binnenlanden, welke achter de *fransche* Bezittingen aan de *Senegal* liggen, dan de hunne;
en

en nader aan de evennachts-lijn liggende, ook beter geschikt kan geacht worden voor alle voortbrengfelen, welke tusschen de keerkringen gevonden worden.

§ 4.

Ten aanzien van den handel, is aan de *Goudkust*, althans in de nabuurschap te *Fida*, een groote trap van vordering in de invoering van geregelde markten, een of tweemaal 's weeks, op bepaalde tijden, welke zeer talrijk bezocht worden. Iets, hetwelk in de noordelijke gedeelten van *Guinea* niet bekend is.

De bewoners op de *Goudkust* zijn, daarbij, meer dan andere gewoon met de *Europeërs* te handelen, en van daar ook minder langwijlig in hunne verrigtingen, dan de noordelijker volken.

§ 5.

Sommige volken komen naar de zeekust om te handelen in grooter of kleiner getal troepsgewijze onder een hoofdman. Behalve flaven, brengen zij mede elephantstanden, rijst, zeep, vee; en ruilen daartegen in, zout, kruit, geweren, lakenen, *Brasiliaansche* tabak en glaskoraal.

In het algemeen kan men als voorwerpen van handel daarbij voegen, stofgoud en drogerijen, en daartegen sterke dranken, onderscheiden ge-

weven katoene en andere stoffen, ijzeren gereedschap, gewerkt ijzer en koper, benevens velerlei neurenberger waren, tabakspijpen enz.; voor de levering van alle welke artikelen de Nederlanders alzoo geschikt kunnen geacht worden, dan andere Natien.

§ 6.

De toevoer, intusfchen, dezer goederen is meest geschikt op zekere tijden van de aankomst der Caravanen uit de Binnenlanden van *Afrika*, bij MUNGO PARK, *Coffle* of *Casila*, en de vrije zwarte kooplieden die daar van de Hoofden zijn, *Slatees* genoemd.

§ 7

Dan, daar de *Overzeesche*-Slavenhandel is afgeschafft, zal voortaan de landbouw, zoo door *Europeesche* ondernemingen, als bij de Inlandsche volken zelve dienen te worden aangemoedigd, al ware het dan ook met eenige opofferingen van 's Lands-schatkist, ten einde den grondslag te leggen tot nieuwe welvaart voor dit en volgende geslachten, gelijk wij daarvan reeds het voorbeeld van de Engelsche en andere Natien voor ons hebben; en alzoo tevens mede te werken, om meerder beschaving in die Gewesten over te brengen, en het Christendom uit te breiden. Al
het-

hetwelk voor *Neêrlands* tweeden WILLEM DEN EERSTEN schijnt voorbehouden te zijn geweest.

§ 3

In het algemeen kan men onder de natuurlijke voortbrengfelen tellen :

1°. De RYST, welke bij aansporing, menigvuldig zal te verkrijgen zijn; want ofschoon dezelve zoo welig niet groeit, als langs het Strand aan de beneden-kust de *Milho* (waarvan hier onder nader), zoo is het zeker, dat de rijst landwaarts in, zeer goed zoude voortkomen, dewijl dezelve aan de bovenkust, zoo overvloedig wast, dat eene scheepslading somtijds op eenmaal voor eenen lagen prijs te bekomen was.

Dit artikel kan mede verstrekken tot verzending en koophandel langs de kust, ja zelfs tot de West-Indië en het Moederland.

Het stroo groeit somtijds 6 voeten hooger dan een man te paard. Men maakt er de daken op de huizen van, alsmede maten van 8 voet breed en 30 tot 35 voet lang.

2°. De TARW of de MILHIO. Deze wordt door de strandnegers gebouwd; de vrouwen

wen maken het deeg, en hebben van de *Europeërs* geleerd er brood van te bakken (*).

De *Milho* wordt onderscheiden in groote en kleine *Milho* of *Maïs* (turksche tarw). De inöogfing geschied tweemaal 's jaars.

Dit artikel kan ook dienen voor de voorraadschuren, ten dienste van de schepen, welke langs de kust varen, zelfs van de *Engelsche*, *Amerikaansche* en *Portugeesche*; zij zouden dan niet noodig hebben zich voor de geheele reize van voorraad te voorzien, waar door dit produkt dan ook een tak van handel worden kan.

- 3°. Het SUIKERRIET, hetwelk op onderscheiden plaatsen in het wilde groeit, en met meer suikerdeelen bezet en minder waterachtig is dan het *Surinaamsche*. Rijp zijnde, heeft het meer dan eene manshoogte in lengte, en is volkomen zoo dik als in de *W. Indië*. De negers maken er geen gebruik van, dan om te kaauwen, wanneer zij dorst hebben.

Men behoeft geen poeder-suiker overte brengen, gelijk van *Java*, waartoe de toefstel te groot en te kostbaar zoude zijn; de

(*) Het deeg wordt gerezen, door de palmwijn in staat van gisting.

de ruwe fuiker zal zelfs verkieslijk zijn voor onze Rafinaderijen.

- 4°. De PEPPER (*Malaget* of *Guineefche*) en PIMENT (of *Spaansche*) wast hier veel en overvloedig, en kan in azijn en limoenfap ingelegd, verzonden worden. Ook de *Piment* in de zon gedroogd en gestampt of gemalen, is in *Europa* verkocht tot 14 guldens het pond, en beter bevonden dan de *Spaansche* of *Cajenne* peper. Hiervan zou in *Europa* een groot debiet kunnen zijn; ook, wanneer in charlotten of uijen ingelegd; terwijl de *Malaget* daar tevens onder vermengd, zeer aangenaam smaakt, en heilzaam is in befmettelijke ziekten.

Dan, men zal behooren te voorzien in de behoeften van molens en persfen. De *zwarte* peper, gelijk aan de *O. Indifche*, wordt mede landwaarts in gevonden.

- 5°. Het KATOEN, *wit* en *nankings*, groeit bijbijkans alom in het wilde, is lang van draad en wordt voor voortreflijker dan het *Surinaamsche* gehouden. De inwoners maken er hunne eigen kleding van; zij spinnen het langzaam, maar het garen, hetwelk fchoon en effenbaar is, weten zij met onderscheiden levendige kleuren te ver-

wen, bijzonder is het blaauw gelijk staande, zoo niet overtreffende aan eenig blaauw in *Europa*. Van dit katoen weven zij stoffen van verschillenden graad van fijnheid en van eene groote verscheidenheid van aangename patronen.

Het weven geschied door manvolk.

De katoenboom heeft het voordeel van reeds het eerste jaar vrucht te dragen, en offchoon deze cultuur vatbaar is voor mislukking, wordt de planter echter schade-loos gesteld, wanneer hij slechts in vier jaar een goed gewas infamelt.

De katoenboom bemint een ligt zandigen grond, en daar hij de ziltige deelen van den grond na zich trekt, is dit gewas ook meest geschikt voor de gronden welke digst bij de kust gelegen zijn.

Te *Jeruzalem*, volgens de berigten van den Heer *De Chateaubriand*, in zijne reize naar het heilige Land, zaait men het olijzaad in hetzelfde veld met het katoen.

Men zal wel doen zich te voorzien van het werktuig of molen, bij de *Engelschen* uitgevonden, om het katoen van deszelfs pitten te zuiveren; en bijzonderlijk van de persfen, welke men te *Bombaj*, en ook
in

in de *W. Indië* gebruikt, om het katoen in balen te schroeven, ten einde deszelfs specifieke zwaarte die der koffij evenare, vermits anders dit produkt te ligt is en te veel plaats beslaat, om een geheel schip daarmede te beladen of de vracht te kunnen verdragen.

De *zijde katoen* wordt mede in alle oorden van de kust gevonden: hij groeit tot eene Majestueuse hoogte, en van den stam worden schuitjes gemaakt.

- 9°. De INDIGO. Mede een wild gewas, gelijk bij ons de distels, en in qualiteit, voor 't minst, zoo goed als in *Afië* en *Amerika*. Al de klederen der inwoneren van het *Fidajche*, worden er mede geleverd. Doch de regte kennis ter behandeling ontbreekt hun.

Volgens de aanmerking van een kundig schrijver, is het nog slechts weinige jaren geleden, dat de *Bengaalsche* Indigo geheel onbekend was, en nu verkoopt de *Engelsche* Compagnie, jaarlijks, reeds vele duizende kisten van dezelve. Zoo gewigtig is dit artikel!

- 7°. De PALMBOOM of *Palmiet* groeit mede in het wild, en is een der nuttigste boomen

van het woud. De bladeren dienen tot dekking van de huizen, en te gelijk tot eene soort van hennip, voor vischers lijnen enz. Van den binnen-bast wordt eene grove soort van kleding, en van de buitenschors der jonge boomen, mandewerk, matten enz. gemaakt. De vrucht groeit gelijk een hoenderei; gebraden zijnde wordt zij voor eene groote lekkernij gehouden, en geeft de palm-olij, welke voor boter wordt gebruikt. De boom daar benevens, levert door inboring van den stam, een wijn, welke versch getapt, bijzonder frisch en aangenaam van smaak is, veel overeenkomst hebbende met onze melk-wei of huidrank, doch na 24 uren staans, geraakt dezelve in gisting, wanneer hij de dronkenschap kan verwekken.

Deze boom groeit soms in zandige gronden, doch meestal geeft hij een goeden grond te kennen; en men heeft opgemerkt, dat waar hij groeit, hoe dor de aarde ook zijn moge, hij aanduidt dat ter diepte van 10 tot 15 voet onder den grond, water te vinden is. Iets, hetwelk ook de waarneming der *Afrikaners* niet schijnt ontglipt. Aanmerkelijk is het, dat HERO-

DOTUS van dezen boom in de Landstreke van *Babylon* wag gemaakt, wanneer hij zegt, dat van denzelfden boom tegelijk voorkomt brood, wijn en honig. In der daad maken de *Afrikaners* tot voedsel gebruik van het mergachtige gedeelte, 't welk in de kroon van den boom gevonden en de *palmkool* genoemd wordt, als met de plant van die benaming in gedaante en smaak de meeste overeenkomst hebbende.

- 8°. De *Cocos*, *Calappus* of *Klapperboom*, waarvan de noten, zoolang zij nog groen zijn, een zoet water opleveren, hetwelk zeer koel, verfrischend en dorstleschend is; en zoo ras de vrucht rijper wordt, verdikt het sap, en zet zich aan de schil tot een dikke gelei, dat tot een verfrischend voedsel verstrekt, en in de *O. Indië*, waar dezelve, bijzonder op *Ceylon* en aan de kust van *Malabar*, mede gevonden wordt, *liplap* wordt genoemd.

Als de noot geheel rijp is, wordt dezelve geheel en al hard en wit, en alsdan wel eens naar *Europa* gezonden. Deze witte kern gekookt en geperst zijnde, geeft eene olie van zich, die in plaats van boter kan gebruikt worden, en veel overeenkomst met

met de amandel-olie heeft; maar eenige weken oud zijnde, verliest zij hare aangenaamheid, en wordt sterk, doch dient alsdan om te smeren of als licht te branden enz. Het draadachtige, dat om de harde schil zit, wordt gebruikt om touwwerk te maken, in plaats van hennip, hetwelk *Caijer* ook *vijgentouw* wordt genoemd. Men kan er zelfs anker-touwen van maken, die twintig en meer duimen dik zijn, zoo goed en beter dan die in *Europa* van hennip gemaakt zijn; door hare ligtheid drijven zij op het water, rekken uit, en krimpen weder in. De bladeren kunnen gebruikt worden om de huizen of hutten in plaats van met stroo of pannen te overdekken. [*Wij hebben deze beschrijving overgenomen uit de Reizen van den Schout bij Nacht STAVORINUS naar de O. Indië, uitgegeven in A°. 1793.*]

- 9°. De LIMOENEN of BRAMBAS. Deze groeijen over de geheele kust in menigte, en wanneer daarvan plantagien worden aangelegd, zoude zulks jaarlijks eene aanmerkelijke winst kunnen opleveren; zij moeten uitgeperst, of ook ingelegd worden. In vaten naar *Europa* verzonden, zijn ze ver-

verkocht geworden voor 100 guldens de aam, terwijl dezelve ter kuste niet meer dan voor het hoogst 4 Eng. goud of 10 guldens kwamen te staan. Het is bekend, dat de *guineefche* limoenfap, voor de meest geachtste en verkieslijkste wordt gehouden. De zoute meloenen, zijn alhier bij het oxhoofd, waarin 1300 stuks, tot 70 guldens verkocht geworden.

10°. De ORANJE APPELEN. In smaak weinig minder dan de China's appelen. Deze kunnen dienen voor de equipagie van fchepen tot ververfching en de gezondheid op de terug reize; behalve dat men zich kan toeleggen om er oranje-olij van te trekken, hetwelk almede geen gering voordeel zoude veroorzaken.

11°. De HONIG en de WASCH. De voortreffelijkheid der *Guineefche* honig is bekend. Landwaarts in, wordt dezelve overvloedig gevonden. Dit artikel verdient mede de aankweek als een tak van handel, en is tot matige prijzen te bekomen.

12°. ANANASDRAAD. Van de bladen der *Ananas* maken de negers hunne vischnetten. De draden zijn meer dan twee ellen lang, niet minder fijn, zoo niet fijner en blanker

ker dan ons gewoon vlasch. Dit Ananas-
vlasch is ook ligter verkrijgbaar, dan ons
linnen-vlasch, dewijl dit gewas, eenmaal
geplant, tien en meer jaren kan gebruikt
worden. Deze draad, in menigte opge-
zameld en naar *Europa* verzonden, zoude
almede een voornaam artikel ter bewerking
voor de fabrieken opleveren.

Het is bevonden, dat men er de sterkste
kousfen van maken kan; bijkans zoo fijn
en schoon als die van zijde.

13°. De TABAK. Deze, schoon mede in het
wilde groeiende, valt hier slecht; doch
beter zaden, gelijk daarvan reeds met het
Brafiliaansche proeven zijn genomen, zou-
de hier kunnen worden geteeld.

Volgens ADANSON, zouden de fijnste
soorten uit *Afrika* kunnen voortkomen;
en dit artikel verdient te meer aandacht,
daar wij de Tabak van geen onzer Colo-
nien, maar alleen van vreemden verkrijgen.

14°. De KOFFY, volgens sommigen een bui-
tenlandsch gewas; niettemin wordt dezel-
ve in het wilde, in de boschen van het
gebergte, aangetroffen. Veelal wordt de-
zelve geoordeeld de *Mocha* nabij te komen;
doch door anderen aangemerkt, als hier

te

te welig groeiende, waar door ze te geil van smaak wordt, en daarom dient getemperd te worden. Veel zal in dezen van de keus van grond afhangen; ook waar de grond te vet mogt zijn, kan dezelve door het planten van *Banannen* tusfchen de koffij, verbeterd worden; gelijk in tegendeel op brakke gronden, of die te veel ziltige deelen bevatten, dienstbaar zijn kan, het katoen tusfchen de koffij te planten, om redenen reeds onder het Art. van katoen vermeld, waarvan in de *W. Indië* proeven met het best gevolg zijn genomen geworden; en waar door men tevens twee onderscheiden gewassen van denzelfden grond, en met hetzelfde aantal handen, inoogst. In het algemeen wordt de koffij voortreffelijker van smaak in hoog land, doch niet zoo voordeelig als in lager land bevonden, waar de boonen grooter en dus zwaarder vallen

- 15°. De CACAO-BOOM. Deze vindt men alhier mede in overvloed, komt nog met minder moeite op dan de koffij, geeft ook meerder vrucht, en minder moeilijk is de inzameling. De boter of olij van de Cacao is ook zeer nuttig voor de huishouding.

16°. SCHRYNWERKERSHOUT van uitnemende en diverse foorten, voor geen *Mahognij* te wijken, gelijk ook geel en rood Sandel of *Gabon* hout.

17°. TIMMERHOUT van verschillende foorten, waar onder inzonderheid in aanmerking komt, de *Mangroof* of Oester-boom; deze, door deszelfs gekromde takken, welke op nieuw wortelen schieten, plant zich zelf tot een geheel en ondoordringbaar bosch voort; hij wordt overal langs de kust, aan de zoomen der rivieren en in lage vochtige plaatsen gevonden. De hardheid van deszelfs hout is meest bestand tegen den grooten plaag der witte mieren, waarom dit hout bij voorkeur tot het bouwen van huizen dienstig is.

De buitenschors wordt in de *W. Indië* voor touw gebruikt, en den zachter bast tot draden geslagen, zoo schoon en fijn als vlasch; ook wordt de schors bij den inlander algemeen dienstig geacht tot het looijen van leder. Deze boom wordt ook de Oester-boom genoemd, van wegens de menigvuldige oesters, waarmede de stammen, die in het water staan, als mede bedekt zijn.

Voor

Voor Scheepsgebruik, wordt ook hout in de rivier gekapt, voor roeren, stengen en zelfs masten, ten minste voor barken, jachten enz.

- 18°. De GEMBER } beide een wild gewas.
 19°. De ALOë }
 20°. Het DRAKENBLOED. Van den Drakenboom, welken men hier, even als in *Zuid-Amerika* vindt, vloeit uit den stam een harst, welke in de Artsenij en in de schilderkuust van een uitstekend nut is, en aan den voorloop eene bloedroode kleur mededeelt, welke den oneigenlijken naam van drakenbloed bekomen heeft.

Van den boom of wel deszelfs takken worden digte priëlen gemaakt.

- 21°. De TAMARINDE.
 22°. De CARDAMON.
 23°. De RHABARBER. Deze en vele andere foorten van geneeskundige kruiden, worden in de boschen gevonden.
 24°. Het SPAANSCHÉ OF CHINEESCHÉ RIET.
 25°. De CORMANTYNSCHÉ EN GRANAAT-APPELEN.
 26°. De WYNSTOK. (waarvan hier onder nader.)

§ 9

Wij kunnen hier nog als middelen tot levensonderhoud en verfrisching alle zoodanige gewassen en aardvruchten bijvoegen, als welke mede in andere Gewesten, onder gelijke hemelsbreedte, doorgaans gevonden worden, als: de *Pisang*; de *Guaves*; de *Bananen*, waarvan reeds (§ 8 Art. 14) met een woord gesproken is; de *Jammes* (*); de *Casave* (**); de *zoete Aardappelen*; de *Plantanen*; de *Papaijen*; de *Gobbe Gobbes*; de *kroos-noot*; en voorts velerlei soort van boonen of peulvruchten.

§ 10

Behalve de hier boven opgetelde Inlandsche vruchten en gewassen, tieren hier ook welig de *Europeesche* groenten, als: de kool, de erwten, de rapen of knollen, de carotte-wortel of geele peen, de komkommers, onderscheide soorten van falade enz.

§ 11.

(*) Deze aardvrucht dient ook tot provisie voor de schepen, wordende soms voor 3 à 4 Eng. goud het honderd verkocht, waarop dan nog elders eene vrij goede winst kan worden behaald.

(**) De takken dienen tevens voor levende heggen, ter omtuining van gronden. Het vee eet de uitbottingen, doch de stengen blijven staan, en schieten gestadig weder uit.

§ II.

Tot levensmiddeelen uit het dierenrijk heeft men overvloed van schapen, geiten, varkens, reedieren, hazen, patrijzen, eendvogels, hoenderen, kalkoenen enz.

Het hoornvee alleen wordt in het algemeen schaars bevonden; niettemin, kan men buffels en osfen in sommige landstreken aantreffen. In *Apollonia*, waarvan § 2 gesproken is, bezit de koning zelf een aantal koebeesten, en omstreeks *Prampram* en *Ningo*, slechts ongeveer drie uren beneden *Accra*, vindt men, genoegzaam in den staat van wildheid, hoornvee van eene kloeke foort; zoo dat van wederzijden der kust, er gelegenheid zijn zal, om trapsgewijze in dit gebrek te voorzien.

Aanmerkelijk is het, dat het *Guineesche* gras, waarvan de zaden reeds over lang, als bij toeval, uit *Afrika* naar *Jamaïka* overgevoerd worden zijn, gediend heeft om de koebeesten, welke bevoers zeer klein en mager plagten te vallen, groot en vet te doen worden. Dit gras wordt gezegd zich ook in de rotsen en steenachtige plaatsen te wortelen en welig te groeijen. Volgens *RAIJNAL*, wordt dit gras ook op *Barbude* in effene en schrale gronden gebruikt; en het zij hier in het voorbij gaan gezegd, dat welligt hetzelfde ook dien-

stig zou kunnen zijn voor onze hei- en duin-
gronden. Wij meenen ons te herinneren, dat dit
graszaad voormaals in de winkels te Haarlem en
elders was te bekomen, en is mischien alsnog
aldaar verkrijgbaar.

§ 12.

Voor verdere mondbehoefden kan het naauw-
lijks nodig zijn ook van de velerlei uitnemende
zee- en rivier- visch te gewagen, welke hier in
overvloed gevonden wordt; dan, minder zou
men verwachten, dat bij *Accra* ook de haring
zich in groote menigte aanbiedt, welke deels
versch, deels in de zon gedroogd gebruikt wordt;
sommijlen kan men 40 stuks voor eene stuiver be-
komen. Ook wordt de haring gebruikt als een
lookaas om andere visch te vangen.

De zee-schildpad wordt sommijlen almede aan-
getroffen.

§ 13.

Na deze algemeene opgave, zullen wij, met
beknoptheid, meer bepaaldelijk in aanschouw ne-
men, wat reeds in of omstreeks onze Etablisse-
menten, als met de hand der natuur aan den nij-
ver van den mensch wordt aangeboden.

§ 14.

Wij beginnen met de BOVEN Goudkust.

In

In het *Aximsche*, hetwelk een gedeelte van het *Ahantefche* koningrijk, anders *Anté* of het *Anteserland*, uitmaakt, hebben wij kort bij *Rio Ancober* of de slangen-rivier, ons eerste fort ST. ANTHONY genaamd. In deze landstreek vindt men zeer vruchtbare gronden, gelijk mede een overvloed van oranje-appelbomen, beide zoet en zuur, benevens de limoenboomen, aldaar *Brambas* genaamd, welke men trouwens over de geheele kust aantreft.

De aanlanding is hier volkomen veilig. Boven *Axim*, in het landschap *Awin*, vindt men de mijnen, welke het menigvuldigste en fijnste goud van 22 tot 23 caraat opleveren. In deze landstreek worden ook beste gronden voor rijst en katoen aangetroffen.

Van het *Aximsche*, nederwaarts langs de kust voortgaande tot ons fort ORANJE te *Sacondée*, waar het *Anteser*-land eindigt, zijnde van ons fort ANTHONY ongeveer 16 uren, binnen welken afstand wij nog 4 forten, en de *Engelschen* het fort *Dixcoye* (of wel Dikjeshof genoemd) bezitten, vindt men landwaarts in, gelijk genoegzaam langs de geheele goudkust, zeer veel hooggebergte, met uitnemende hooge en schoone boomen beplant; de valeijen zijn van eene wijde uitgestrektheid, waar men (reeds volgens het ge-

voelen van den geachten BOSMAN, die in het begin der vorige eeuw geschreven heeft) bekwame plantaadjen zoude kunnen aanleggen. Deze landstreek is ook voorzien van tam en wild gedierte, alsmede vischrijk. De landen zijn hier op eene gepaste hoogte, om naar behooren bevochtigd te worden; de rijst wast hier zeer goed; aardvruchten overvloedig en even goed; aan boomvruchten geen gebrek; suikerriet wast hier meer en hooger dan op eenige plaats; in olij en palmwijn overtreft deze streek aan vele, zoo in deugd als hoeveelheid. Ook vindt men bij *Accoda*, waar ons fort DOROTHEA ligt, *geel* werkhout, waarvan zeer fraaije stoelen, tafels enz. zouden kunnen gemaakt worden.

Bij het fort ORANJE is ook de landing veilig en men vindt hier tevens eene geschikte baai voor kleine vaartuigen om te ankeren.

Van hier tot ons hoofd-kasteel *d' Elmina*, is de afstand, tusfchen welke nog twee mindere forten liggen, ongeveer 9 uren. Hoezeer de rivier klein is, kunnen aldaar bij hoog water fchepen van 100 vat binnen lopen, om onder de wallen van het kasteel te losfen en te laden.

§ 15.

Aan de BENEDEN-goudkust, ter andere zijde van *Del Mina*, vindt men niet slechts voorna-
me-

melijk de limoenboom, gelijk over de geheele kust, maar te *Mouree*, waar ons fort NASSAU ligt (weleer ons hoofd-kantoor, toen *Del Mina* nog in 't bezit der *Portugeezen* was) treft men ook speciaal de wijngaard aan, en welke op geen andere plaats ter dezer kust te vinden is. Deze zou even als aan de kaap de Goede Hoop, de voortreffelijkste wijnen kunnen opleveren, indien zij door eene kundige hand besnoeid wierd. Tweemaal 'sjaars geeft hij eene groote menigte druiven.

Op de Engelsche bezitting *Sierra Leone*, is dezelve van het Eiland *St. Thomé*, gelijk aldaar eertijds door de *Portugeezen*, overgebracht.

Voor de duigen van het vatwerk, is het best *kastanje*-boomen te planten.

De heuvel van *St. Jago*, bij *d' Elmind* gelegen, en waar wij tevens de verschansing COENRAADSBURG hebben, zou welligt eene der geschiktste plaatfen voor den wijnbouw zijn. (*)

Veel zou nog over de verschillende landstrekken van de beneden kust te zeggen vallen, indien wij niet schroomden te wijdlopig te zullen worden, en veelal in herhalingen te moeten vallen; wij bekorten ons ook te meer, daar vele redenen
plei-

(*) Een verslag van 't Kaapsche Genoodf. over de beste wijze van behandeling, vindt men in de Verh. van den Hr. G. K. v. Hogendorp, by de Wed. Doll Amst. 1802. 11 S. bl. 113.

pleiten, om vooreerst, zoo niet geheel alle ondernemingen van landbouw tot de bovenkust, en meer bijzonder in het *Ahantefche* te bepalen, en alzoo van de rivier *Ancober* te beginnen.

§ 16.

Wat de gronden aanbelangt, deze zijn in het algemeen nabij de zee op vele plaatfen, ligt en zandig, een uur binnewaarts echter reeds meer, en op een afstand van twee of drie uren geheel vruchtbaar, en worden aldaar in zulk eene gelukkige verscheidenheid aangetroffen, als voor allerlei foort van gewas kan dienstbaar zijn. Naar mate men dieper landwaarts in nadert, vindt men het gansche jaar gedurende, ook meerder vochtigheid, en wordt het land met meer afwisselende regenvlagen, dan aan de kust verfrischt; het klimaat is tevens aldaar meer gezond en gematigd.

§ 17.

Intusfchen geldt ook hier de algemeene aanmerking ten aanzien van alle volken, waar de landbouw nog in deszelfs kindsheid is, vooral in heete landen, dat zij niet gewoon zijn, verder dan voor hunne nooddrift te zorgen. Niettemin, zijn hier en daar uitzonderingen van meerder verkregen vlijt op te merken; en het voorbeeld der *Engelfche* Bezitting te *Sierra Leone*, en elders, (waarvan hier onder nader) levert het bewijs op, dat men van deze Inborelingen ook werkzame menschen maken kan.

§ 18.

§ 18.

In het algemeen zijn de Inborelingen van de kust onbekend met het voordeel van mesting, en waarschijnlijk te traag, om den grond met het houweel te keeren. Nimmer oogften zij meer dan eenmaal van denzelfden grond, maar laten dien, naar mate van den voorraad gronden, welke zij tot afwisseling hebben, van 4 tot 7 jaar onbebouwd liggen. De bouwing geschied, meest al, voor een gansch dorp in het gemeen, om onder de huisgezinnen, naar evenredigheid te deelen. De Hoofdman van het Dorp krijgt er een meer aanzienlijk aandeel van. De gronden worden van onkruid en stoppels door vuur gezuiverd, en daar het gras, 't welk hier de hoogte van 6 tot 8 voet verkrijgt, door lange droogte zeer brandbaar wordt, geschied zulks met zulk geweld en snelheid, dat in vlakke velden, een reiziger gevaar loopt van door de vlam te worden achterhaald, tenzij hij vuur bij zich heeft, om het gras, 't welk hij voor zich vindt, mede in den brand te steken, en alzoo voortwaarts baan te maken, om het gevaar, 't welk hem van achteren dreigt, te ontgaan.

§ 19.

Bij de *Fola*-natie echter, van ouds meestal een herdervolk ten noorden van *Sierra Leone*, wordt

B 5

de



de grond reeds in plantaadjen, welke niet meer als een algemeen, maar bijzonder eigendom worden aangemerkt, verdeeld; van welke sommige zoo groot zijn, dat zij den naam van Bouw- of Boerderijen verdienen. Zij hebben ook in het landbouwkundige vele vorderingen gemaakt, in zoo verre, dat zij achtereenvolgende jaar - gewassen, van denzelfden grond, inoogften. Elk jaar, alvorens de zaaitijd begint, verzamelen zij de stoppels en het onkruid in hoopen, om op het veld te verbranden, en brengen door het houweel de asfche in den grond, na dezelve met vee-mest, waarvan zij overvloed hebben, te vermengen.

Hoezeer deze Natie of Volksstam reeds vele vordering in den landbouw gemaakt heeft, is haar den ploeg nog onbekend, en is zij des genoodzaakt door kracht van arm den grond te tillen. Dan, ten blijke, hoe weinig afkeerig de Inborelingen zijn van nuttige verbeteringen in te voeren, verhaalt de kundige Heer WINTERBOTTOM, welke als oppergeneesheer in *Engelschen* dienst te *Sierra Leone* geweest is, dat, staande zijn verblijf, een voornaam Opperhoofd uit de Binnelanden van de Rivier *de Gambia* aangekomen, dermate getroffen was door het gebruik 't welk hij van den ploeg zag maken, dat hij twee van de

ver-

vernunftigste werklieden in zijn' dienst aannam, de een als timmerman, om den ploeg te maken, de ander om zijn volk in het besturen van de osfen onder het juk, te onderrigten.

§ 20.

Wat de hoofdbezigheden der negers, aan de *Goudkust*, aanbelangt, deze kunnen in drie klassen worden verdeeld: als landbouwers, jagers en vischERS; en deze verdeling blijft, als erfelijk van vader op zoon, voortduren.

Het weven en den landbouw geschiedt door elk huisvader voor zich en zijn gezin; of hij geeft ook wel zijne kinderen en slaven daar toe last. De vrouwen nemen de huisfelijke bezigheden waar; doch menigmaal mengen zij zich ook in de zaken der mannen.

Ten aanzien der redelijke vermogens van de Negers, indien zij over het algemeen den *Euro-peër* niet overtreffen, kunnen zij nogthans met hem in alles gelijk staan.

§ 21.

De nijverheid, intusschen, heeft in de eene landstreek meer vordering gemaakt, dan in de andere.

In sommige streken, als onder anderen bij die van *Fida*, beneden de goudkust gelegen, en door een zeer geestig volk bewoond, worden zeer
fraai-

fraaije katoene stoffen geweven, en ook van zeker gras, grove en fijne stoffen gemaakt. Voorts is het vervaardigen van allerlei siraadjn van gewerkt gouddraad mede in onderscheiden landstreken bekend.

Bij de *Fola*-natie, waarvan wij bevorens spraken, gelijk ook bij meer anderen, heeft de verdeling van arbeid almede groote vorderingen gemaakt. Sommige *Garrankees* genaamd, of schoenmakers, houden zich, bij uitsluiting, bezig met het bereiden van leder, en verwerken het tot allerlei nuttig gebruik, als voor voet-schoeifels (*sandalen*), pijlkokers, paardenteugels, zadels enz. Van deze soort bezitten wij eene wei- of veld-tas, welke overkonstig vervaardigd, en van *Sierra Leona* medegebragt is. Eene andere klasse is even zeer afgerigt tot smits; deze maken allerlei soort van benoodigd gereedschap of handwerk-tuig. Zij weten de handvatten en bladen der zwaarden zeer keurig en sierlijk intesnijden, en vervaardigen van gouden en zilveren muntstukken, eene groote verscheidenheid van fraaije versierfels tot tooi der vrouwen, waarvan ons mede, ten proeve, een gouden vinger-ring, door dezelfde gelegenheid geworden is. En in het algemeen, leggen verscheiden dezer Natien een grooten trap van schranderheid aan den dag, in alle hand-

hand- of kunstwerken, waarmede zij bekend zijn, blijkbaar in de bouwing harer woningen, in het maken van velerlei benoodigd huisraad en gereedschap voor den landbouw, en dit alles met behulp van de groffste en plompste handwerktuigen. Haar matwerk weten zij met de grootste netheid en zeer vernuftig, van gellepen bamboes of gras, in allerlei teekeningen of patronen te weven, en met verschillende kleuren, als rood, zwart en geel, door afkooksel van boombladen, te verwen.

§ 22.

In de ondernemingen tot landbouw op *Sierra Leone* bepalen zich de *Engelschen* alleen, om met vrije- lieden of vrijgemaakte slaven te werken. Ook komen aldaar de *kroo*-mannen aan, om in het land voor huurloon te arbeiden, even als bij ons de *Westphalers*, offchoon hunne landstreek aan de grein-kust, tusschen kaap *Monte* en kaap *Palmas* gelegen, een afstand van meer dan 100 uren verwijderd is. In den jare 1809 waren er te *Sierra Leone* niet minder dan 800 in getal. Bevorens werden deze lieden alleen tot den koophandel gebruikt; dan sedert de *Engelschen* den slavenhandel hebben afgeschaft, zijn deze lieden merendeels tot andere middelen van bestaan overgegaan. Een verschijnsel, waarop de vrienden van de afschaffing regt hebben zich te beroepen.

Wan-

Wanneer zij bij de maand gehuurd zijn, worden zij minder ijverig bevonden, dan wanneer zij op taakwerk, waarop zij tevens ook zeer gezet zijn, worden aangenomen, en hetwelk dan ook voordeliger uitkomt. Wanneer de *kroo*-man binnen anderhalf of twee jaar tijds, een genoegzaam fonds, boven zijne behoefte, welke gering is, heeft bijeen gebragt, ruilt hij daartegens de in zijn land meest gewilde waren in, en keert daarmede naar zijne woonstede terug. Na eenige weinige maanden gemak, zijn voorraad opgeteerd hebbende, begeeft hij zich weder op reis, om op gelijke wijze als bevorens een nieuw fonds, door handen arbeid, te verzamelen, en hij blijft deze levenswijze gedurende den tijd van 10, 12 of meerdere jaren voortzetten.

Deze *kroo*-mannen worden ook, offchoon in minder aantal, op andere gedeelten van de kust gevonden. Zij worden gezegd zeer getrouw te zijn, in het produkt, hetwelk zij bearbeiten, tegen aanranding of moedwil, in geval zulks plaats mogt hebben, te beschermen.

§ 23.

Dan, hoe zeer de *Engelschen*, zich op *Sierra Leone* tot den arbeid van vrije-lieden, of wel vrijgemaakte slaven bepalen, zal zulks bij ons, althans in den aanvang, niet noodig zijn. De
on-

ondernemingen tot landbouw zullen kunnen geschieden, hetzij door huur of dagloon aan vrije lieden te geven, hetzij door huisflaven, ten profijte hunner Meesters in dagloon te gebruiken, hetzij door de flaven welke men reeds, alvorens de affchaffing van den flavenhandel plaats greep, in eigendom bezat, of wel door een of meer dezer middelen vereenigd. Maar het voorbeeld der *Engelfchen* dient gevolgd in de befchaving. Dat de flavenftand als zoodanig of de huisfelijke flaven (wij fpreken hier niet van den afgefchaften flavenhandel) met den Chriftelijken Godsdienst onbeftaanbaar zoude zijn, kan betwijfeld worden, en fchijnt ook niet volkomen ftrookende met den eerften Chriften eeuw, gelijk ook niet met het leenftelfel, hetwelk ook oudtijds in ons eigen Land heeft plaats gehad, en de lijfeigenschap of den boerenftand welke nog hedendaagsch in *Polen* en *Rusland* beftaat; maar de kinderen kunnen vrijgemaakt, en in daartoe op te rigten fcholen tot nijverheid, Godsdienst en befchaving worden voorbereid: waartoe de *Moravifche* broederen, en onze zendelingsgenoodfchappen gaarne de hand zullen leenen.

§ 24.

De *Europeërs*, worden van de *Negers* hoog geacht, in zoo verre, dat deze hen befchouwen

wen als hunne natuurlijke bevelhebbers of meederen, zelfs dan wanneer de Neger vrij is, en de *Europeër* niets over hem te zeggen heeft.

„Gaarne,” zegt de meergemelde *Deensche* Geneesheer, „gaarne, zouden ons de zwarten, „de beste en grootste Landerijen, welke zoo „veel eeuwen hebben braak gelegen, inruimen, wanneer wij met den olijftak in plaats „van moordgeweer in de hand, bij hen kwamen, en zij zouden ons voor weinig gelds ten „dienste staan.”

§ 25.

Ook de Vorsten, en andere volkshoofden, nu de afhaal van slaven is afgeschaft, zullen zich genoodzaakt vinden, naar andere hulpbronnen van hunne, daardoor verloren inkomsten om te zien, en het *deficit* hunner behoefte met stofgoud en andere grondprodukten aan te zuiveren.

§ 26.

De Regeringsvorm van deze volken, voor zoo ver zij het Mahomedaansch geloof niet hebben aangenomen, is meestal Monarchaal; doch zonder de Oudsten van het Land, de *Aristocratie*, heeft de Monarch nogthans weinig vermogen. Elke stad heeft haar bijzonder Hoofd, welke de Inwoners, ten minste in het verkeer met de *Eu-*

ropeërs, hunnen koning noemen, maar er is boven hen een Opperhoofd die het gezag over allen voert. De magt, echter, dier onderhoofden, schijnt zeer groot in hunne eigen landstreek te zijn, en is vermoedelijk ook erfelijk. De kinderen dier grooten, werken, niettemin, zoolang zij jong zijn, als gemeene arbeiders, en worden ook niet, bij gewone gelegenheden, noch in kleding, noch bij eerbewijzing onderscheiden. De magt van het Opperhoofd of den Monarch is weinig blijkbaar; in het algemeen worden geschillen van aanbelang, het laatst aan hem verbleven, ook worden de zaken met andere landen, in zijnen naam verrigt; insgelijks wordt een nationale oorlog in zijnen naam gevoerd, en daarmede gerugsteund; wordt al het volk door de mindere, doch de wezenlijk bedrijvende Hoofden, tot den strijd opgeroepen; maar zonder de instemming of medewerking derzelve, is de magt van het Opperhoofd minder dan de hunne.

In het koninkrijk *Apolonia*, waarvan reeds boven is gewag gemaakt, is in het tegendeel de magt geheel in handen van den koning, en de regeringsvorm derhalve geheel despotiek.

§ 27.

Kontrakten zullen met deze Vorsten en Opperhoofden in overeenstemming met de regerings-

C

vorm,

vorm , kunnen gemaakt worden. Deze kon-
 trakten zullen van verschillenden aard kunnen
 zijn , en door ons Gouvernement , hetzij regt-
 streeks , hetzij door tusfchenkomst van hetzelfde ,
 moeten getroffen worden , om landerijen bij koop
 of verpachting af te staan aan de particuliere on-
 dernemingen van Nederlanders , die den wil en
 het vermogen hebben , om zoodanige onderne-
 mingen te aanvaarden , gelijk er gewis zoodanige
 zullen gevonden worden , wanneer zij daartoe de
 noodige bescherming en aanmoedigingen erlan-
 gen , welke wij van een wijs en weldadig Gouver-
 nement , waaronder wij in deze dagen het on-
 fchatbaar voorregt hebben te leven , mogen ver-
 wachten .

§ 28.

Daar de denkbeelden van eene volkomen en
 bestendigen overgang van grondeigendom , ech-
 ter nog weinig bij deze onbeschaafde volken wor-
 telen geschoten hebben , en bij affterving en op-
 volging van een Vorst of Hoofd , oneenigheid
 deswegens zoude kunnen ontstaan , kan het raad-
 zaam zijn , zich , voor eerst , liever aan kontrak-
 ten van verpachting voor zeker getal van jaren ,
 de voorkeur te geven , om des te meer het belang
 van een opvolgend Hoofd , tot de instandhouding
 van zoodanige kontrakten te verbinden .

§ 29.

§ 29.

Doeh ook daarbij, behoeft het niet te blijven. De Vorsten en minder Hoofden kunnen zelve worden aangefpoord, om met hunne manschap het voorbeeld der *Europeërs* in den landbouw te volgen, en met deze overeenkomsten te maken, om de produkten tot gezette prijzen af te halen, en langs dezen weg de inkomsten dier Lands grooten te verbeteren.

§ 30.

Dit alles moet tevens leiden, om zich van de beschaving dier Vorsten en Grooten, te meerder tegen andere roofzieke natien of naburen te verzekeren.

§ 31.

Dan, iets hetwelk bij den inlander, tegen allen aanwas van rijkdom in den weg staat, is, dat de inwoners van de Goudkust zich bekommeren, dat voorfpoed de jalouzij, en daar door de oorlogen van hunne naburen doet opwekken. Doch men dient de ingezetenen te doen verstaan, hoe rijkdom mede deszelfs veerkracht heeft tot veiligheid en magt. Ook mag men zich vleijen, dat de affchaffing van den overzeefchen flavenhandel, het voornaamste lok-aas tot gedurige oorlogen, niet weinig zal verminderen.

§ 32.

Intusfchen beweert men niet, dat de veiligheid voor altijd zal volkomen zijn; maar ook deze heeft niet ten allen tijde in de *W. Indie* plaats gehad. Ook daar heeft men soms met opstand, wegloping van slaven, afloping van plantaadjen, orkanen, die aldaar, althans in de eilanden, veel heviger woeden enz. te worstelen.

§ 33.

Andere *Europcesche* natien zijn ons reeds in landbouwende ondernemingen, niet slechts te *Sierra Leone*, maar ook te dezèr kuste voorgegaan. Zij hebben een gelijk belang om met ons den vrede en de eensgezindheid met de *naturrellen* te bewaren, en daartoe onderling mede te werken.

Bij kaap *Corse*, het hoofdkwartier der *Engelschen*, (bij hen kaap *Coast* genoemd), gelegen in het *Fetusche*, aan de beneden Goudkust tusschen ons kasteel *D'Elmina*, en ons fort *NASSAU* te *Mource*, hebben zij reeds verscheidene gronden aangelegd. De Engelsche gouverneur generaal, vol ijver voor den landbouw bezielde, is met een goed voorbeeld voorgegaan, en heeft een aanzienlijk landgoed slechts op een afstand van een paar uren van het hoofdfort aangelegd; hij is door verscheiden

an-

anderen, in dienst en buiten dienst, gevolgd geworden; en men getuigt, dat sedert reeds de aanvankelijke verbetering der zeden zichtbaar is.

De *Deenen*, bij wien de slavenhandel bereids met den jare 1800, en dus zeven jaren vroeger dan bij de *Engelschen*, heeft opgehouden te bestaan, hebben aan het einde van de beneden kust, waar almede ons fort CREVECOEUR gelegen is, beide ambtenaren en vermogende particulieren, hunne afzonderlijke plantaadjen. De gouverneur van het aldaar gelegen *Deensche* fort CHRISTIANBURG, die zijne gronden nagenoeg 5 uren landwaarts in, tot koffij, katoen en meer andere voortbrengfelen heeft aangelegd, had in den jare 1810, reeds bijkans veertig duizend gezonde koffijboomen van verschillenden ouderdom; van welke hij die van 4 jaar oud, dooréén berekende elk $1\frac{1}{2}$ pond te zullen uitleveren; en tot de bearbeiding van elk duizendtal boomen had hij, (even als men gewoon is den overflag op *Java* te maken) slechts één man noodig. Dan deze *Deensche* goeverneur ten tijde van de jongste onlusten, tusschen de *Asiantijnsche* en *Fantijnsche* volken, in den haat van den *Asfentijnschen* veld-oversten geraakt zijnde, is deze zijne plantaadje ongelukkig verwoest geworden.

§ 34.

Het blijkt derhalve, dat offchoon de landerijen bij deze volken, meestal een gemeen goed zijn — behoudens echter, dat een ieder naar goedvinden een stuk lands, het welk onbebouwd ligt, tot zijn eigen gebruik kan na zich nemen, en het regt bij voortdoring daar op behoudt, zoo lang hij het werkelijk gebruikt: gelijk, in het tegengefteld geval; hetzelfde regt aan den eerften die het aanvaart, op denzelfden voet overgaat, — en gevolgelijk, dat noch verpachting noch verkoop van land tusfchen de inboelingen plaats grijpt, deze volken echter aan *Europeërs* hunne landen met goedwilligheid afstaan. Wij behoeven ons derhalve niet meer te beroepen op de groote aankopen van landerijen door de *Engelfchen* te *Sierra Leone* tot ftand gebracht, daar wij reeds de voorbeelden te dezer kuste zelve hebben, dat beide *Engelfchen* en *Deenen* zich aanzienlijke uitgestrektheden lands, fomwijlen voor niet meer dan de waardij van *f* 6 tot *f* 700 -, in eigendom hebben aangeschaft; en er is weinig gevaar, gelijk men getuigt, van in zijn alzoo verkregen regt te zullen geftoord worden. Het beste middel nogthans om het gewas, 't welk te velde ftaat, tegen alle ftorenis te beveiligen, wordt geacht een aanzienlijk getal
 huur-

huurlingen in bestendigen dienst te nemen, ten einde zij een belang en eene geneigdheid hebben, om den arbeid hunner handen tegen aanranding of roof te beschermen. Deze arbeiders zijn met gemak te bekomen voor 2 of 3 *Ackies* goud, dat is ongeveer f 5 tot f $7\frac{1}{2}$ de maand, zijnde een *Ackij* $\frac{1}{16}$ eener once.

§ 35.

Dan, offchoon in de gezegde landstreken, de verkochte gronden het $\frac{1}{15}$ van het nog verkrijgbaar land niet zullen te boven gaan, en hoe zeer wij aldaar mede van ouds, met onze forten gevestigd zijn, zal het echter, daar deze landschappen of onder de magt of onder den invloed staan der *Fantijnen*; — een volk, meestal twistgierig, woelziek en meer dan andere kustbewoners bedorven van zeden — zal het den *Nederlander*en geraden zijn alle landbouwende ondernemingen, (gelijk reeds § 15 met een woord gezegd is) tot het *Aximsche* en het verdere *Anzeferland* te bepalen, waar de inborelingen vreedzamer, en meer tot den landbouw geneigd zijn. Ook worden de bewoners van de provincie *Awin*, (boven *Axim* gelegen) als meest gezellig en minzaam beschreven. Trouwens naar mate men meer landwaarts in nadert, zijn de inlanders meer eenvoudig en minder achterdochtig van aard; en

in het algemeen getuigt men, dat de bergbewoners ongemeen gastvrij zijn, en eene ongelijk betere denkwijze hebben, dan de strandnegers, die door den slavenhandel met de *Europëers* bedorven zijn geworden. Achterwaarts kunnen wij, daarboven, gedekt zijn door het grootte *Asfantijnsche* Rijk, waar de beste zeden en de meeste gastvrijheid, boven al de overige *Afrikaansche* volken huisvesten, en welk Rijk te gelijk het magtigste is, om ingeval van nood tegen den mogelijken overmoed van deszelfs natuurlijken vijand, het *Fantijsche* volk, bijstand of bescherming te kunnen leenen; waarom dan ook eene goede staatkunde vorderen zal, om in de beste verstandhouding, niet slechts met al de ons omringende en naburige volken, maar ook inzonderheid met den *Asfantijnschen* koning te verkeeren, en derzelve goede gezindheid bestendig aan te kweeken.

§ 36.

De nuttigheid van goede wegen aan te leggen, ten einde de gemeenschap gemakkelijker te maken, zal gewis almede de aandacht van onzen nieuwlings aangestelden Gouverneur Generaal, aan wien *Java* zulke voortreffelijke wegen te danken heeft, niet kunnen ontslippen. Met dezen heilrijken maatregel heeft ook reeds den gezegden *Engelschen* gouverneur een aanvang gemaakt.

Over-

Overheerlijk zou het zijn deze wegen aan beide zijden met de *Tamerinde*-boom te zien prijken: eene laan van deze boomen, de fraaiste der wereld, overtreft alles, wat men zich van dien aard, vooral in heete luchtstreken, kan voorstellen. Zij groeijen langzaam, doch staan dan ook eeuwen lang. Ander, spoedig lommergevend geboomte, zou tusfchen beide kunnen worden geplant.

§ 37.

Wat voorts den vervoer aanbelangt; even als de kameel in dorre zandwoestijnen, gelijk weder elders andere lastdieren, door de allesomvattende Voorzienigheid gegeven zijn, om het gebrek aan doorsnijding van rivieren te vervullen, is voor deze allezins vruchtbare gewesten, de elefant voorbeschikt; hij wacht slechts op de hand van den mensch om hem te temmen; en volgens het geen ons is berigt geworden, hebben de *Engelſchen* op *Sierra Leone* reeds, met eene goede uitkomst daar mede een aanvang gemaakt. Hoe log deze dieren ook ſchijnen mogen, lopen zij harder dan een paard.

Middelerwijl zijn de inwoners zeer afgerigt om bij troepen en beurtelingsche afwiſelingen met groote vrachten een verren weg af te leggen, en op gelijke wijze den reiziger in hangmatten,

waarin men naar goedvinden zitten of liggen kan , tusfchen twee voor elkander gaande personen , aan draagbaren op de fchouderen , over te voeren.

Volgens het oordeel van fommigen blijft echter de mogelijkheid , om verfecheiden rivieren binnen 's lands zeer gemakkelijk te vereenigen , en ook naar zee eene betere uitwatering te verfehaffen.

§ 38

Wat wijders het klimaat betreft ; dat de luchtsgefteldheid voor de *inborelingen* niet voor ongezond kan worden befchouwd , is af te meten uit den afgefchaften flavenhandel zelve. Na eene matige berekening kan de afhaal der flaven , jaarlijks begroot worden , gedurende de laaftte eeuw , op 60,000 , en men mag zeer wel het dubbeld vooronderftellen in de vorige , makende zamen 18 millioenen menfchen , zonder nog in rekening te brengen , het verlies van manfchap door de menigvuldige inlandfche oorlogen , meestal door dien handel zelve verwekt , en de jaarlijkfche opofferingen van flaven aan de fchimmen van der vorften voorvaderen , gelijk ongelukkiglijk , hoe zeer dit noodlot meest alleen de oude of verminkte te beurvealt , in het Rijk *Dahomij* plaats grijpt , en niettemin is de bevolking tamelijk fterk gebleven ; ook is het niet zonder voorbeeld , dat zeer oude van dagen

onder de negers gevonden worden, en in het algemeen zijn de inlanders weinig met ziekte beladen; de geele koorts is er niet bekend; de twee voornaamste kwalen zijn kinderpokjes en de lange worm. Volgens Doctor ISERT is de inënting hier algemeen, en zelden hoort men, dat iemand aan de pokken sterft. De worm wordt uit het been van den lijder uitgewonden; en het is gebleken, dat deze kwaal vermijd kan worden, door zich nimmer in onzuivere water-plaatsen te baden; immers in landstreken, waar niet dan helder water gevonden wordt, is deze plaag geheel onbekend. Het klimaat aan het strand, wordt door den evengemelden *Deenschen* geneesheer als minder gezond opgegeven, en hij oordeelt, naar zijne bevinding, het beste slag van menschen voor deze luchtfreek, beneden de 25 tot 30 jarige; voor bloedrijke acht hij het klimaat minst geschikt, maar dat voor deze de aderlating, in deze gewesten, nadeeling zoude zijn, verklaart hij een vooroordeel te wezen. De *Engelsche* Dr. WINTERBOTTOM, van de strandkust van *Sierra Leone* sprekende, is van hetzelfde gevoelen; hij zegt de zeekust in het algemeen zoo vochtig te zijn, dat zout en suiker naauwlijks in een droogen en harden staat kan behouden blijven; dat ijzer zoo spoedig door roest is ingevre-

vreten en vergaan, dat eene staaf van dit metaal, welke gedurende vijf of zes jaren op den grond gelegen heeft, zonder moeite in stukken breekbaar is; en dat het leder schielijk beschimmelt en verrot. Deze vochtige staat van den dampkring wordt nochtans niet op eenigen afstand van de zee gevonden, en, in het binnenste gedeelte van het land, wil men, zeer gewoon te zijn een man te vinden, die zijnen zoon een schietgeweer in eene goede gesteldheid en wel gepolijst nalaat, hetwelk hij voor veertig jaar gebruikte.

§ 39.

Intusfchen is het als eene weldadige inrigting der schepping op te merken, dat onder de linie tot ongeveer 5 of 6 gr. aan wederzijden derzelve, het klimaat, door meerdere bedekking der zonne, het geheele jaar gedurende, meer getemperd is dan in de overige landstreeken tusfchen de beide keerkringen gelegen. Van daar, dat ook onder de meest verzengde luchtstreek, het aardrijk vruchtbaar, en des ook bewoonbaar blijft, als onder anderen ten voorbeelde dienen kan, het Eiland *St. Thomé*, benevens het *Prinses Eiland*, beide regtstreeks onder de linie gelegen, en thans aan *Portugal* toebehoorende, welke beide eilanden, bevorens als woest beschouwd,

schouwd, en daardoor verlaten, nu reeds dienen tot eene halve ververschingsplaats voor verscheidene schepen, en van waar ook op *Del-Mina* koffij, suiker en meer andere artikelen, welke die landen opbrengen, worden aangevoerd.

§ 40.

Zeker gaat het, niettemin, dat voor de *Noordelijken Europeanen* het klimaat, even als alle heete klimaten, zoo lang de nieuw aankomende aan de luchtgesteldheid niet zijn gewoon geraakt, ongunstig wezen moet; maar moeilijk zou het zijn te beslissen, of de luchtgesteldheid voor de eerstaankomende, hier nadeliger zoude zijn, dan in de *Oost- of West-Indië*.

§ 41.

Bepaaldelijk tot de *Goudkust*, wordt de gesteldheid der lucht en wat daarop invloed heeft opgegeven, als volgt:

De hitte duurt van October tot Maart.

De zes overige maanden zijn getemperd.

Het geheele jaar door zijn de nachten en avondstonden koel.

Van tusfchen de bergen, waarmede de geheele *Goudkust* van achteren bezet is, komen dampen voort.

De waterachtige plaatfen en kleine riviertjes,

tjes, voornamelijk in Julij en Augustus, veroorzaken zwavelachtige uitwaasfemingen.

§ 42.

Onder de verdere oorzaken, welke almede gewerkt hebben, om den dood der *Europeërs* te verhaasten, doch van welke vele verminderd en andere geheel kunnen worden opgeruimd, kan men nog tellen:

De stank van de visch, welke de negers laten rotten, alvorens zij die eeten.

Dat zij de vuiligheden van hun gevoeg bij de woningen, het geheele dorp door, laten liggen.

Dat de geneesmiddelen uit *Europa* gezonden, veelal bederven.

Dat de heelmeesters, welke men derwaarts plagt te zenden, doorgaans niet beter waren dan barbiers.

Dat de heilzame moeskruiden voor de zieken of pas herstelden, alleen tot den tuin van den Gouverneur en Opperhoofden bepaald bleven.

§ 43.

Gelukkig echter, dat men onder de plaatsen, waar men gestadig een frischen wind heeft, de minste

minste stank der Negers aantreft en die men voor de gezondste houdt; ook worden opgegeven *Boutrij* en *Saccondee*; beide plaatsen aan de boven goudkust, en waar tevens onze forten zijn gelegen.

§ 44.

Wat de zwavelachtige uitwaasfemingen der poelen of waterachtige plaatsen aangaat, even zoo schadelijk als de zware boschen de luchtstroom verhinderen, even nadeelig kan het zijn deze plaatsen geheel en al van geboomte te berooven, daar het bewijsbaar is, dat hetzelfde de nadeelige uitwaasfemingen door de bladen opslurpt en een gezuiverde lucht terug geeft.

§ 45.

De tuinen voor moeskruiden kunnen vermenigvuldigd worden; vooral dient in dezelve de goudsbloem niet vergeten, als welke, op azijn of brandewijn getrokken, zulk een heerlijk behoedmiddel tegen alle aanstekende of besmettelijke ziekten is.

§ 46.

Aan *Inlandsche* geneesmiddelen, welke toch voor elk klimaat verkieslijk zijn, ontbreekt het niet. Immers vindt men er in het wilde groeiende, gelijk bevorens reeds is aangemerkt, de
Rha-

Rhabarber, de grein of malaget (guineefche peper genaamd), wortelen, gom en fchors van onderscheiden boomen, benevens eene dertigerlei foort van groene kruiden van eene uitnemende kracht, met welke onze geneesheeren zich meer bekend makende, de geneesmiddelen uit *Europa*, aan bederf onderhevig, konden ontbeerd worden.

§ 47.

Gezouten vleesch en spek, als ter dezer kuste voor het garnizoen niet noodig, dient almede niet, gelijk voorheen, gezonden. Ook zal ieder *Europeër* wel doen zich van ochtend en avond luchten te wachten, van zware vleeschspijs te matigen, en meer naar den gewonen levensregel der Inlanders te voegen. Inzonderheid is ook het varkens-vleesch in deze heete gewesten nadeelig, kunnende de schurft, zelfs de melaatsheid verwekken, hetwelk ons de wijsheid der *Mosaische* burgerwet herinnert. Men zal even wel doen zich van sterke of geestrijke dranken te onthouden, en liever het bier te gebruiken, hetwelk door de Inlanders van gemout koorn wordt gemaakt, en met water gemengd, door deskundigen voor zeer drinkbaar en dorst-leschend wordt opgegeven.

§ 48.

Ten aanzien van de uitreize, behoort men in acht te nemen, dat gedurende de maanden *Julij*, *Augustus* en *September*, als zijnde de regentijd, geen fchepen aldaar moeten aankomen. De *Europeänen* zijn alsdan in gevaar, om door koortfen te worden aangetast en te fterven; en buitendien zou zulks onnoodige onkosten en verlies van tijd veroorzaken, vermits men het bezwaarlijk zou vinden, de goederen aan bederf, door nattigheid, onderhevig, gedurende die drie maanden te losfen.

§ 49.

Met opzigt tot de gouvernements gebouwen, heeft men met reden geklaagd, en als eene oorzaak van ongezondheid en befmetting opgegeven, wegens het gering gemak en de benaauwdheid der vertrekken, voor de ambtenaren, welke het kasteel bewonen, gelijk tot hier, voor zoo ver ons bewust is, heeft plaats gehad.

In eene heete luchtstreek, zoodanig van den vrijen doortogt van lucht beroofd, is alleen genoeg, om aanstekende ziekten te veroorzaken. Dan wij mogen thans deswegens de beste voorzieningen verwachten.

Casernen, of wel afzonderlijke houte met kalk

D

ge-

gepleisterde of van klei gemaakte woningen, dorpsgewijze, met tusfchenruimten ter vrije doorlating van den luchtftroom gebouwd, en welke tusfchenruimten voor *Rosfaar*-plaatsen of moestuinen konden dienen, zouden voor de geëmplooi-jeerden. al ware het slechts voor nachtverblijf, zeer heilzaam zijn. De kosten kunnen niet groot wezen, daar men toch de bouwstoffen bij de hand heeft, als het hout, hetwelk in zulk een overvloed hier wordt gevonden; de kalk, welke niet slechts door de negers van mosfelschelpen wordt gebrand, maar ook de kalksteen wordt in het *Antfche* in genoegzame hoeveelheid aangetroffen; ook heeft het Gouvernement zelf eene kalkbranderij, benevens houtzagerij en smederij aldaar, welke door gouvernements flaven worden bediend; en voor het dakwerk, gelijk wij boven gezien hebben, kan men zich van verschillend gewas bedienen.

§ 50.

Een hospitaal, hetwelk tot hier toe binnen het kasteel geweest is, en tevens gestrekt heeft, om de lucht aldaar nog meer te besmetten, zou op den heuvel van *St. Jago*, of dieper landwaarts, of wel bij de bergen kunnen aangelegd en met een moestuin voorzien worden. Zoo-
da-

danig hospitaal zou mede voor de fchepelingen kunnen dienen; gelijk ook in hetzelfde gebouw nieuw aankomende *Europeërs* eenigen tijd hun verblijf konden houden, om te gemakkelijker aan de luchtstreek gewoon te geraken.

Tot de oprigting van zoodanig een hospitaal is mede het *Engelsch* Gouvernement bedacht geweest, en vermits nu ruim drie jaren geleden aan kaap *Coast* bij *Mouree* de order daartoe is aangekomen, kan men vooronderstellen, dat ook reeds lang daaraan voldaan zal zijn.

§ 51.

De plaatfen voor gevangenen gefchikt, zullen denkelijk mede tot behoud van gezondheid kunnen verbeterd worden.

§ 52.

Nog heeft een voornaam fchrijver, met de kust bekend, het aanleggen van bewaarplaatfen voor water aanbevolen; hetwelk ons herinnert aan de gegraven vijverbakken van *Bengalen*, waarvan men een berigt kan vinden in de Reize van den Heer *STAVORINUS*, gedrukt bij *A. en I. Honkoop* te Leijden, A^o. 1793. eerste Deel, derde Boek, bl. 12 en 83.

§ 53.

Wenschelijk zou het wezen, dat ook een be-

kwaam opper-chirurgijn, tevens een kruidkundige, aanmoediging vond, om zich voor ettelijke jaren derwaarts te begeven, om tegelijk als hospitaal-meester te kunnen fungeren.

§ 54.

Zeer nuttig kan het almede zijn, zeker geneeskundig handboekje, zeer vatbaar voor een ieder, door den Heer WINTERBOTTOM, oppergeneesheer te *Sierra Leone* geschreven, en waarvan de vertaling, gelijk wij vernemen, eerstdaags het licht zal zien; met elk schip mede te geven, om ook bij de reize voor de schepelingen te kunnen dienen, en voorts op de kust gemeen te maken.

§ 55.

Wij mogen verwachten, dat al zulke maatregelen en wat daar meerder zou kunnen worden bijgevoegd, de aandacht van het Gouvernement niet zal kunnen ontgaan; en met al deze voorzorgen, vertrouwen wij, minder van sterfte te zullen hooren; ook is het te verwachten, dat men voortaan, gelijk ertijds veelal heeft plaats gehad, minder losbandige en half of geheel bedorven lieden derwaarts zal uitzenden, die reeds de ziekten, eer zij aanlandden, medebragten of onder de leden hadden; maar alleen lieden van een gezond lighaams gestel, van goed gedrag en

ze-

zeden, liefst gehuwden, zelfs onder den militairen stand, en ten aanzien van de ondergeschikte ambtenaren, bij voorkeur zoodanige als eenig vermogen of betrekking hebben, om hun fortuin op de kust, door handel of landbouw, te verbeteren, ten einde tegen armoede en wanhopige naargeestigheden, zoo doodelijk in die gewesten, beveiligd te wezen.

§ 56.

Wenschelijk kan het zijn, met den tijd, de blanke bevolking aldaar te vermenigvuldigen. Aan lieden uit de gevangenhuisen of misdadigers, ter verdere colónifatie te dezer kuste, gelijk als aan de *Botanij*-baai, kan hier niet gedacht worden. Maar daartoe zullen geschikte maatregelen overblijven, waarvan wij ons weerhouden, ten einde daarin het Gouvernement almede niet vooruit te lopen.

§ 57.

Ter bevordering van den Godsdienst, zou met den tijd, onder verbetering, de Staat twee inlandsche kinderen kunnen benaderen, om dezelve in het Moederland tot den kerkelijken dienst op te leiden, volgens het voorbeeld der *Engelschen*, op welker hoofdkasteel de dienst door een geboren *Afrikaan* verrigt wordt, die op kosten van

dat Gouvernement, de promotie op de Hoogeschool van *Cambridge* heeft ontvangen, en verscheiden jaren, op de kust, den kansel heeft bediend; en zouden wij ons dan daarvan, door enkele voorbeelden van mislukking, laten ontmoedigen, naar zulk een heilrijk doel te streven!

§ 58.

Ten aanzien van de beschaving is men op *Sierra Leone* zoo verre gevorderd, dat verscheiden inborelingen reeds als kantoor-bedienden gebruikt worden, en ook de artsenij-winkel waarnemen. Sommigen hebben timmeren, metselen en andere handwerken geleerd; eenige van deze hebben hun onderwijs in *Engeland*, maar de meesten in de colonie zelve ontvangen; in zoo verre, dat men zwarte meesters en meestersfen heeft, die de jeugd tot eene tweede en derde school opleiden.

Buiten de colonie, worden de kinderen der inborelingen, door de zendelingen, in wel ingerigte scholen, gelijk mede in de *Engelsche* taal onderwezen.

Bekwame schoolmeesters zouden in onze Etablisfementen, gelijk mede de verspreiding van de *Hollandfche* taal van veel nut kunnen zijn. Deze schoolmeesters zouden niet behoeven na te laten tevens landbouwers te wezen.

§ 59.

En hier mede dit ons bestek ten einde gebragt hebbende, willen wij, ten slotte, de volgende aanmerking uit eene onuitgegeven Verhandeling, waarvan wij meermalen gebruik maakten, overnemen:

Even als de ligging van *Holland*, hetzelfde geschikt maakt voor eene markt tusfchen het zuiden en noorden van *Europa*; even zoo is ook de ligging onzer vastigheden aan de Goudkust geschikt, om dezelve eenmaal eene centrale markt te doen worden, tusfchen *Europa* en de overige werelddeelen.



AANTEEK. op § 8 Art. 17. De *Mangroef* Boom, gelijk wij nader bevonden hebben, wordt ook de *Mangelaar* genoemd.

Gedrukt te DELFT bij J. J. STUERMAN 1815.

Goodhue

[P. V. Zendoorn]

BOOK NUMBER

DP/DT 507

8 11 9

Locked Cases